

УДК 808.2

О. В. Тріщук*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

РЕДАКТОРСЬКЕ ОПРАЦЮВАННЯ РУХОМОГО РЯДКА

Проаналізовано рухомий рядок як невід'ємну частину телевізійного простору України. Розкрито його ознаки та основні функції. Наведено результати анкетування щодо сприймання рухомого рядка аудиторією, які довели, що працівники деяких українських каналів недооцінюють його вплив на людей. Зазначено, що провідною ознакою рухомого рядка є мінімальна кількість мовних засобів для вираження максимально можливого обсягу інформації. Зроблено висновок про те, що розумне використання експресивних лаконічних мовних структур не лише не зіпсує його, а навпаки зробить комунікативно більш повноцінним.

Editorial processing of tickers

News ticker as an integral part of television in Ukraine was analyzed. Its main features and functions were revealed. The results of the survey on the perception of new ticker by audience are included. This results has proven that news makers of some Ukrainian TV channels underestimate news ticker's effect on audience. It was indicated that the leading feature of news ticker is the minimum amount of linguistic resources to express maximum information. It is concluded that the judicious use of expressive concise language structures will not spoil it and rather will make communication process more valuable.

В умовах становлення інформаційного суспільства й інформаційно-комунікаційної революції, яку нині переживає світова спільнота в глобальному масштабі, людина не може досягнути навіть маленької частки того потоку, який щодня проходить різними інформаційними каналами, адже, незважаючи на постійне зростання обсягів інформації, швидкість її сприймання людиною істотно не змінилася і залишається майже такою самою, як і тисячоліття тому. Тому в усіх сучасних медіа широкого розповсюдження набули стислі інформаційні тексти, які оперативно висвітлюють основні події, проблеми та конфлікти, оптимізують процес передачі інформації та допомагають їх адресату швидко отримати потрібну інформацію, затрачаючи при цьому небагато часу.

Стислі інформаційні тексти стали невід'ємною частиною телевізійного простору, де пріоритетне значення має «свіжа», актуальна інформація, яка постійно оновлюється. Серед них особливе місце посідають новинні тексти, що подаються у рухомому рядку – виокремленій стрічці на закріпленому полі телевізійного екрану, яка плинно рухається у відповідному напрямку. Здатність рухомого рядка передавати нову й корисну інформацію для її одержувача робить

його цікавим матеріалом для вивчення, а також обумовлює актуальність пропонованої розвідки.

Утім в українській комунікативістиці немає прикладів ґрунтовного осмислення цього важливого складника сучасного телевізійного простору. Теми редагування рухомого рядка опосередковано торкалися Н. Грицюта [1] і З.В. Партико [6]. У працях з основ тележурналістики В.В. Лизанчука, І.Г. Машенка, В.Я. Миронченка, Г.Г. Почепцова, Т.В. Щербатюк, В.В. Гоян, Ю.Г. Шаповала та інших учених ґрунтовно досліджено роль інформаційного телебачення в суспільстві та його вплив на аудиторію, проаналізовано тенденції розвитку інформаційних телепрограм в Україні. Детально розглянула моделі повідомлення про головний факт у статті «Головний компонент фактологічної структури телевізійних інформаційних текстів» Л.Д. Поліщук [7].

Необхідність системного подання теоретичних знань про рухомий рядок, специфіку його редакторського опрацювання актуалізує висвітлення такого пов'язаного з ним поняття, як стислий текст. Попри часте застосування стислих текстів у різних сферах життя, проблема їх визначення донині стоїть гостро. Термін «стислий інформаційний текст» використовують для узагальненої назви повідомлень, які мають підвищену інформативну насиченість і мінімальну мовленнєву форму. Його поява може бути спричинена економією інтелектуальних зусиль людини, часу або/і економією мовних засобів.

Нерідко стислий текст створюється задля того, щоб привернути увагу до того повного тексту, у результаті скорочення якого його створено. О.І. Панченко у своїй роботі «Лінгвістика стислого тексту» дала визначення йому як «вторинно стислий текст» [5, с. 10]. Але частина текстів уже від початку створюється стислими. При цьому вони, як первинно стислі тексти, які повідомляють про головний факт, в одних випадках призначаються для подальшого його розгортання в повному тексті, а в інших – можуть виступати самостійно, без орієнтації на ширший варіант. Це значною мірою залежить від тематики новини та зацікавленості телеглядача в отриманні більш широкої інформації. Якщо новина актуальна для нього, то він знайде можливість подивитись її у випуску новин на цьому або якомусь іншому каналі чи в інтернеті. І навпаки, коли читач задля того щоб бути компетентним у тому, що відбувається навколо нього, бажає швидко отримати потрібну інформацію, яка не переобтяжена додатковими відомостями, деталями та поясненнями, він задовольниться стислим текстом.

Найважливішою функцією рухомого рядка є інформативна, адже він має регулярно інформувати про найактуальніші події. С. Мітчел наводить такі критерії для визначення актуальності події:

- важливість – міра, що визначає значущість події, важливість її впливу на світ чи суспільство;

- цікавість – реальний інтерес людей до висвітленого факту;
- унікальність – самобутність і непересічність новини;
- вчасність – своєчасне інформування глядачів про «гарячі» події;
- близькість аудиторії – новини, що зацікавляють цільову аудиторію телеканалу [3, с. 46].

Рухомий рядок дає можливість повідомляти про новини в будь-який момент, незважаючи на час виходу в ефір стандартних новинних телепрограм на каналі; не перериває перегляд телепередач. Крім цього за мінімальну кількість часу подає максимум релевантної інформації. Для цього репортер повинен оперативно підготувати матеріал, відібравши найбільш суспільно вагомі проблеми, викласти його неупереджено, об'єктивно та правдиво. Від моменту, коли та чи інша подія відбулася, те чи інше явище виникло, та чи інша ідея була висловлена, до появи інформації про цю подію або явище, або ідею має пройти мінімальний термін [4, с. 25].

Оскільки інформацію слід подавати дуже оперативно, то журналістам доводиться постійно працювати в умовах цейтноту, що іноді спричиняє наявність помилок. Помилки трапляються в рухомому рядку на всіх українських телеканалах, які його використовують, наприклад:

У Непалі введений режим надзвичайного стану через ситуацію з землетрусом – порушення милозвучності (Еспресо ТВ),

Демчишин: Сьогодні заборгованість по зарплатні шахтарям – близько 250 мільйонів – вживання зайвого *и* (Hromadske.tv),

В Україні хвилиною мовчання вшанували жертв теракту у Маріуполі – порушення правил чергування прийменників *у-в* (112 Україна).

У Кременчуці затримано двоє чоловіків, які скоїли серію пограбувань у магазинах міста – МЗС – вживання називного відмінка замість родового (5 канал).

Один турист в 2014 році в середньому витратив за свою поїздку, не включаючи проїзд в місто, майже 200 євро – Інтерфакс-Україна. Тут пропущена інформація про те, у якому місті турист витрачає гроші (насправді йдеться про м. Львів). Крім того, журналіст припустився лексичної помилки: *проїзд в місто* треба замінити на *проїзд до міста*, оскільки прийменник *по* вживається для позначення місця, у бік якого спрямована дія, а прийменник *в* вказує на напрям руху.

Для того, щоб з'ясувати як помилки в рухомому рядку впливають на читача, у лютому 2015 р. нами було проведено анкетування 320 людей різного віку та різних професій, під час якого вони мали відповісти на декілька питань стосовно рухомого рядка на 5 каналі. Результати цього анкетування показали, що 78 % опитаних звертають увагу на помилки в рухомому рядку, зокрема вони

помічають пропуски букв, неправильне написання слів, що, на їхній погляд, негативно впливає на сприйняття тексту. 28 % респондентів обговорюють ці помилки зі своїми колегами та знайомими і вважають, що рухомий рядок потрібно краще редагувати.

Результати анкетування довели, що працівники телебачення недооцінюють вплив рухомого рядка на людей. Щоб запобігти появі помилок потрібен передусім професіоналізм і високий рівень організованості людей, які працюють над його створенням. Високий коефіцієнт тих людей, що знаходять та аналізують помилки в цьому важливому складникові сучасного телевізійного простору, підтверджує його значущість і засвідчує необхідність уведення посади «редактор рухомого рядка».

Редактор має зважати на те, щоб не була надто високою швидкість руху новинної стрічки на екрані телевізора, адже це може негативно вплинути на рецесію тексту. Вона має бути такою, щоб людина встигала не тільки прочитати текст, а й зрозуміти прочитане. Адже, якщо глядач буде отримувати інформацію занадто повільно, то мимоволі занудьгує та втратить інтерес до читання.

Аналіз швидкості потоку інформації рухомих рядків телеканалів показав, що на TVI вона в середньому становить 92 ± 3 слова за хвилину, на Громадському ТБ – 68 ± 3 і на 112 каналі – 59 ± 3 . Згідно з визначеними показниками, швидкість рухомих рядків цих телеканалів можна вважати такою, що дозволяє адекватно сприймати та розуміти інформацію. На жодному каналі її не перевищено.

Редактор повинен стежити також і за інформативністю рухомого рядка, головним призначенням якого є швидке задоволення потреб людини в економічній, політичній, культурній та інших видах соціальної інформації, надання їй можливості бути в курсі подій, не витрачаючи при цьому значної кількості часу та уваги. Інформативність обов'язково слід пов'язувати з орієнтацією на читача, здатного швидко сприймати інформацію у висококонцентрованій формі, і, пропускаючи через своє сприймання, формувати власну оцінку повідомлення.

Передаючи в рухомому рядку важливі новини, інформаційні редакції стикаються з двома об'єктивно несумісними вимогами. З одного боку, потрібно забезпечити максимально можливу інформативність тексту, а з другого – викласти його в заданій кількості слів. Іноді важко досягти рівноваги між інформативною насиченістю та комунікативною доступністю тексту. Проте широкий виклад також може ускладнювати розуміння, причому – не менше, ніж короткий і стислий. Щоб цього не трапилося, важливо реально оцінити мінімальну міру інформації, яку необхідно й достатньо дати читачеві, щоб той пройшов бажаний для редакції каналу шлях пізнання суті викладеного матеріалу.

Для підвищення інформативності рухомого рядка варто усунути інформацію, яка не несе нічого нового. Зокрема нічого не додають до змісту неконкретні, загальні дані, виражені неозначеними займенниковими іменниками (*де-хто, де-що, хтось, щось, хто-небудь, що-небудь*), яким притаманна вказівка на особу або предмет без їхньої конкретної визначеності для мовця; неозначеними займенниковими прикметниками (*якийсь, чийсь, котрийсь, деякий, дечий*), що вказують на чітко не окреслену ознаку, якість, властивість предмета чи особи. Натомість можна використовувати загальноновживані, відомі абрєвіатури. Скорочення повинні бути загальнозрозумілими й мати тільки одне тлумачення. Користуватися ними варто тільки тоді, коли це дає істотну економію місця і не перетворює його мову в незрозумілу шифровку.

При цьому редактор повинен зважати на те, що бездумне тотальне видалення надлишкової інформації ускладнює мисленнєву роботу читача й тому може негативно впливати на перцепцію тексту. У якісному новинному тексті не має бути мовних одиниць, які не несуть смислового навантаження, і водночас йому властива оптимальна надлишковість. Адже, крім основної інформації, у ньому, як і в будь-якому іншому тексті, обов'язково є метатекстовий шар – елементи, які організують текст та експлікують його поступальний розвиток, що забезпечує за мінімального обсягу тексту найбільш ефективно його сприймання.

Рівнем інформативності цього виду новинного тексту забезпечується його інформаційна функція, але не тільки ним. Необхідний також міцний контакт між репортером, редактором і читачем, відсутність суперечності між ними щодо предмета повідомлення. Найбільш неприпустимим є те, що «не працює» на очікування глядача. Занадто стислий виклад може викликати невдоволення від розпочатого, але не закінченого з вини журналіста творчого процесу розуміння, оскільки той не виконав належним чином завдання зі створення інформативного тексту, здатного задовольнити очікування глядача. Чим швидше журналіст і редактор засвоять мистецтво підвищення його інформативності, тим швидше навчаться співвідносити нову інформацію з уже наявними в ментальній сфері стереотипами, збагнуть логіку й майстерність створення якісного рухомого рядка.

Намагання подати в рухомому рядку якомога більшу частину думок в якомога меншій кількості слів є основною причиною виникнення напруженості, яку Р. Г. Іванченко визначив як вид подання думки, що потребує додаткових зусиль читача для адекватного розкодування того, що було внесено в текст автором [2, с. 27]. Напруженість властива всім без винятку рухомим рядкам, оскільки для них характерне конденсоване подання інформації. Редактор повинен стежити за наявністю в тексті належного рівня об'єктивної напруженості –

позитивного й необхідного явища, яке зумовлене достатнім інформаційним наповненням тексту, осмисленням нової для реципієнта інформації. Збереження допустимого рівня об'єктивної напруженості зумовлює максимальне засвоєння інформації читачем.

Важливим об'єктом редакторської уваги мають бути текстові норми, згідно з якими формується рухомий рядок: текстові, що регулюють закономірності будови й розгортання їх змістової схеми, і мовні, які регламентують добір мовного матеріалу для наповнення цієї схеми. Аналіз першого з цих двох типів норм, зокрема – виявлення природи стереотипізації в структурі новинних текстів, установлення текстових одиниць, які закріпилися в них і стали загальновідомими, загальноприйнятими й обов'язковими, дає можливість увиразнити типи мисленнєвої роботи над текстом, комунікаційну зумовленість вибору тієї чи іншої стандартизованої одиниці й виявити основні фактори, які сприяють простоті й легкості (автоматизму) комунікації.

Стереотипізація – одна з характерних ознак рухомого рядка. Активним механізмом стереотипізації, зумовленої цілим комплексом екстралінгвістичних факторів, є вироблені роками деякі засоби й способи організації матеріалу, і саме відповідно до специфіки стислої інформаційного викладу. Стереотипи – частина минулого досвіду, сформованого професійною діяльністю, яка закріпилася в мисленні й постійно використовується в процесі розв'язання завдань, що виникають у звичних ситуаціях. Довільність стереотипних ситуацій відображає сформований автоматизм створення деяких фрагментів новинних текстів, коли читачеві не потрібно вирішувати інтелектуальне завдання, оскільки завдяки минулому досвіду розв'язання аналогічних завдань у нього відбувається спонтанно, поза участю свідомості.

Стереотипізація рухомого рядка є механізмом упорядкування компонентів функціональної системи при його породженні. Вона поєднана зі стабілізацією (можливою економією) у процесі підготовки тексту енергетичних ресурсів як журналіста, так і глядача. Уніфіковані тексти зменшують витрати, необхідні для висвітлення основної інформації про події. Водночас вони зручні для безпосереднього сприймання, пришвидшують його та не вимагають від людини, яка їх читає, якихось спеціальних навичок.

При цьому не слід ототожнювати поняття стандартизація і шаблонність, штампованість. У рухомому рядку можна спостерігати поєднання, доволі часто небезконфліктне, інтерперсональних та інституційних засад, що знаходить формальне вираження у введенні образних засобів як стилістично маркованих одиниць у чуже для них інституціональне стильове середовище та в їх гармонійному поєднанні зі стилістично нейтральними елементами. Наприклад:

У Запоріжжі СБУ схопила на гарячому мешканців, які незаконно вивезли та намагалися продати зброю із зони АТО – «5 канал»

Терористи й далі гатять з озброєння, забороненого Мінськими домовленостями – речник АП з питань АТО О. Мотузяник.

Високий паркан з колючим дротом – таким буде кордон між Україною та Росією, принаймні в Харківській обл., де повним ходом тривають роботи; демаркаційна лінія приблизна, тож доводиться сперечатися із сусідами через кожний метр кордону.

Включення в «строгі мовленнєві зони» рухомого рядка образних засобів, з одного боку, може бути неефективним і свідчити про недостатній текстотворчий досвід журналіста та неточне усвідомлення жанрових конвенцій новинного дискурсу, що істотно знижує ступінь авторитетності тверджень і викликає в глядача закономірне враження, що йому ніколи було працювати над текстом. З другого боку, це включення вказує на неординарність в доборі мовних засобів для досягнення виразності інформації, щоб глядач зміг легше, повніше й адекватніше її засвоїти. Для сприймання цього відхилення від тональності короткого інформаційного викладу глядач має відчутти, що журналіст не ігнорує типових норм цього дискурсу, а діє в його інтересах, даючи змогу отримати необхідну інформацію і водночас насолодитися прекрасною мовою справжнього майстра своєї справи.

Отже, рухомий рядок дає змогу оперативно доносити суспільно значущу інформацію до громадської думки з метою осягання нею суспільних реалій.

Провідною ознакою рухомого рядка стислих текстів є те, що в ньому використано мінімальну кількість мовних засобів для вираження максимально можливого обсягу інформації. Найважливішими характеристиками, які впливають на сприйняття рухомого рядка є його швидкість, простота, лаконічність, точність текстової інформації. Для покращення якості текстів рухомого рядка редактор має встановити таку його швидкість, яка не перевищуватиме середню для всіх вікових категорій швидкість сприймання динамічних повідомлень – 150 слів за хвилину. Він завжди повинен перевіряти інформацію на грамотність.

Незважаючи на те, що в суспільну свідомість поступово вкорінилися сумнівні ідеї щодо аскетичності інформаційного викладу й неприйнятності категорії образності для рухомого рядка, в умовах нового динамічного часу, піднесення людського фактора в усіх сферах його прояву має змінюватися ставлення до його літературної форми: потрібна гуманізація викладу, дедалі більша орієнтація на інтереси, потреби й можливості читача, щонайбільше пристосування тексту до участі в комунікації. Не варто боятися „пускати” іноді в рухомий рядок форми, властиві живій мові. Розумне застосування експресивних ла-

конічних мовних структур не лише не зіпсує його, а навпаки, зробить комунікативно повноцінним. Натомість, варто уникати схоластичного викладу – свідомого, навмисного ускладнювання простих речей, за яким відчувається бажання щодалі дистанціюватися від широкої аудиторії. Причому, нерідко це пояснюється не якимось свідомим прагненням продемонструвати власну інтелектуальну перевагу, а навпаки, бажанням донести до читача максимальну кількість інформації.

У зв'язку з цим виникає поняття рухомого рядка «традиційного», створеного за допомогою лише стилістично нейтральних засобів і стандартних мовних кліше, та тексту «новаторського», де вже можливі відступи від суворих мовних стандартів, що виражається в зверненні до образних засобів мови, зокрема метафор. Використання образних засобів активізує увагу читача, зосереджує її на істотних моментах змісту, полегшує засвоєння інформації.

Список основних джерел

1. Грицюта, Н. Актуальні тренди прихованої реклами на телебаченні України / Н. Грицюта // Теле- та радіожурналістика. – 2014. – Вип. 13. – С. 44–55.
2. Іванченко, Р. Г. Літературне редагування : навч. посібник для поліграфічних ін-тів / Р. Г. Іванченко. – Київ : Вища шк., 2003. – 248 с.
3. Мітчел, С. Виробництво новин: телебачення, радіо, інтернет : підруч. / С. Мітчел ; пер. з англ. О. Єгоровець. – Київ : Києво-Могилянська акад., 2008. – 407 с.
4. Назаренко, Г. І. Журналістські жанри: інформаційні : курс лекцій. – Київ : КиМУ, 2006. – 169 с.
5. Панченко, О. І. Лінгвістика стислого тексту (на матеріалі сучасної російської мови) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / О. І. Панченко. – Дніпропетровськ, 1998. – 34 с.
6. Партико, З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посібник / З. В. Партико. – Львів : ВФ Афіша, 2006. – 416 с.
7. Поліщук, Л. Д. Головний компонент фактологічної структури телевізійних інформаційних текстів / Л. Д. Поліщук // Стиль і текст. – Київ : Інститут журналістики, 2004. – Вип. 5. – С. 53–66.